

Lastensuojelun sosiaalityö ja lapsiin kohdistuva väkivalta

– pilottikoulutuksen kokemuksia ja osaamistarpeiden
analyysi tutkimustiedon valossa

Miia Ståhlberg

Lukijalle

Sosiaali- ja terveysministeriön ohjaamassa ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoimassa Barnahus-hankkeessa¹ tehostetaan lapsiin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen selvitysprosesseja sekä väkivaltaa kokeneiden lasten tukea ja hoitoa. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöille kohdennettu Lapset ja väkivalta -lisäkoulutus² on yksi keino edistää Barnahus-hankkeen tavoitetta niiden lasten aseman parantamisessa, jotka ovat osallisena väkivaltaepäilyjen selvityksissä muualla kuin Lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköissä (OiPsy). Lapsista ja nuorista, joiden tilanteeseen liittyy väkivaltaepäily, vain pieni osa kohdataan OiPsy-yksiköissä.

Poliisin selvitettäväksi väkivaltaepäilyistä ohjautuu se osa, joiden tilanteesta on tehty tutkintapyyntö, mutta osan kohdalla poliisi arvioi, ettei tutkintaa poliisin toimesta käynnistetä. Rikosoikeudellisen näytön vähäisyyden toteamisesta huolimatta, huoli lapsen kasvuympäristön turvallisuudesta voi säilyä. Näiden lasten tilanteet ja niihin liittyvät väkivaltaepäilyt jäävät usein yksin lastensuojelun sosiaalityön arvioitaviksi. Suurin osa niistä on lieviä tai epäselviä epäilyjä, joihin ei liity väkivallan aiheuttamiksi epäiltyjä jälkiä ja jotka perustuvat ”vain” lapsen tai esimerkiksi toisen huoltajan kertomaan.

Lapset ja väkivalta -lisäkoulutuksen tavoitteena on tuoda sosiaalityöntekijöille tietoa ja välineitä työskentelyyn väkivaltaa kohdanneiden lasten ja perheiden kanssa. Tarkoituksena on vastata sekä tutkimuksen kautta välittyneeseen että kentän kautta tietoon tulleisiin sosiaalityöntekijöiden osaamisen katveisiin. Ensimmäistä kertaa järjestetyn Lapset ja väkivalta -lisäkoulutuksen (2021–22) osallistujilta on kerätty palautetta koulutuksen alussa ja lopussa. Tämän työpaperin tarkoituksena on palautetiedon yhteenvedon lisäksi pyrkiä paikantamaan sellaisia tietoja ja taitoja, jotka sosiaalityöntekijät kokevat keskeisiksi väkivaltaa kokeneiden lasten ja perheiden auttamisessa – millaista osaamista tarvitaan, jotta väkivalta tunnustetaan ja siihen pystytään puuttumaan vaikuttavasti?

1 www.thl.fi/barnahus

2 <https://barnahus.fi/koulutuksia/taydennyskoulutus-sosiaalityontekijöille/>

Tiivistelmä

Miia Ståhlberg. Barnahus-hanke. Lastensuojelun sosiaalityö ja lapsiin kohdistuva väkivalta - pilottikoulutuksen kokemuksia ja osaamistarpeiden analyysi tutkimustiedon valossa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäperi 45/2022. 26 sivua. Helsinki 2022. ISBN 978-952-343-929-0 (verkkojulkaisu)

Työpäperissa tehdään yhteenveto lastensuojelun sosiaalityöntekijöille suunnatun väkivalta-aiheisen pilottikoulutuksen vaikutuksista osallistujien koettuun osaamiseen ja ammatilliseen vahvistumiseen. Tämän lisäksi palauteyhteenvedon ja tutkimustiedon synteessin kautta paikannetaan lastensuojelun sosiaalityössä tarvittavaa väkivaltailmiöön liittyvää ydinosaamista.

Palauteyhteenvedon aineisto on kerätty Webropol-lomakekyselynä. Koulutuksen osallistujat vastasivat siihen nimettömästi. Koulutuksen alkaessa kyselyyn vastasi 27 ja päättyessä 24 sosiaalityöntekijää. Kyselyn kysymykset koskevat koulutuksen sisältöjen vaikutusta koulutukseen osallistuneiden osaamisen kehittämiseen, ammatilliseen vahvistumiseen sekä työssä jaksamiseen.

Tulosten mukaan koulutukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden osaaminen on kehittynyt selkeästi eniten väkivallan vaikutuksiin liittyvän tietopohjan osalta. Asiakkaiden kohtaamisen suhteen, koulutuksen kautta on onnistuttu vahvistamaan erityisesti osallistujien lapsen kohtaamisen taitoja, kuten haastattelutaitoa. Väkivaltaa käyttäneen vanhemman kohtaaminen koettiin vielä koulutuksen jälkeekin haastavaksi. Koulutuksen mentalisaatiota käsittelevät sisällöt ovat vahvistaneet osallistujien ammatillisuutta ja niistä on saatu tukea ja uusia näkökulmia myös vanhemman kohtaamiseen ja erityisesti vanhemman mentalisaatiokyvyn huomiointiin lapsen tilanteen arvioinnissa.

Palauteyhteenvedon tuloksia tullaan hyödyntämään seuraavan Lapset ja väkivalta -koulutuksen suunnittelussa. Johtopäätöksissä todetaan, että palautteissa tulee esiin aiemman tutkimuksen kanssa samansuuntainen kuva lastensuojelun sosiaalityössä koettavasta väkivallan kysymysten kanssa työskentelyyn liittyvästä epävarmuudesta. Tämän palautekyselyn pohjalta tutkimusperustainen tieto ja näyttöön perustuvien toimintatapojen soveltaminen näyttävät vahvistavan sosiaalityöntekijöiden osaamista ja ammatillisuutta väkivallan kanssa työskentelemisessä.

Avainsanat: lapset, väkivalta, lastensuojelu

Sammanfattning

Miia Ståhlberg. Barnahus -projekt. Socialarbete inom barnskydd och våld mot barn – erfarenheter från pilotutbildningen och analys av kunskapsbehov i ljuset av forskningsbaserad information. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Arbetsdokument 45/2022. 26 sidor. Helsingfors 2022. ISBN 978-952-343-929-0 (nätpublikation)

I detta arbetsdokument presenteras ett referat om socialarbetarnas erfarenheter av hur Barn och våld – pilotutbildningen har påverkat deras professionella utveckling. Genom syntesen av feedbackreferat och forskningsbaserad information beskrivs hurdan kunskap visar sig vara speciellt väsentligt och relevant i våldsarbetet inom barnskydd.

Feedbackreferats data har samlats med hjälp av en Webropol-enkät. Deltagarna i utbildningen har gett sina svar anonymt. I början av utbildningen var det 27 socialarbetare som svarade i enkäten och i slutet av utbildningen 24 deltagare gav sina svar. Enkätfrågorna handlade om hur olika innehåll av utbildningen har påverkat deltagarnas kunskapsutveckling och arbetsvälmående samt hur de upplever att det har förstärkt deras professionalitet.

Enligt resultaten har deltagarnas kompetens i sakkunskap om våldfenomen ökat mest. När det gäller att möta klienter har utbildningen lyckats bäst på att förstärka deltagarnas kunskaper i att möta och intervjua barn i situationer som rör våldsmisstanke. Utbildningen lyckades inte lika bra med att öka deltagarnas färdigheter i att möta föräldrar som utövat våld. Mentaliseringstemat i utbildningen upplevdes som mycket användbart. Vissa delar av mentaliseringstemat har gett deltagarna nytta även i arbetet med föräldrar som utövat våld. Att kunna uppmärksamma föräldrarnas förmåga till mentalisering i arbetet har visat sig vara en betydelsefull lärdom.

Resultaten från feedbackreferat kommer till nytta i planeringen av fortsatt utbildning. Det ser ut som att deltagarna av Barn och våld -pilotutbildningen i början var på olika sätt osäkra beträffande själva arbetet med barn och familjer som har upplevt våld. Utbildningen lyckades öka deras kunnande i vissa avseenden. Resultatet av feedbackreferatet visar på att forskningsbaserad information och applicering av evidensbaserat handlingsätt verkar kunna förstärka socialarbetarnas kompetens och professionalitet i arbetet med våldsfrågor.

Nyckelord: barn, våld, barnskydd

Sisällysluettelo

Lukijalle	2
Tiivistelmä	3
Sammanfattning	4
1. Johdanto.....	6
1.1. Koulutuksen sisällöstä, muodosta ja osallistujien valinnasta	7
1.2. Palautekyselystä	9
2. Tiedon siirtäminen käytäntöön	10
2.1. Osaamisen kehittyminen.....	10
2.2. Ammatillisuuden vahvistuminen.....	12
3. Osaaminen työvaiheittain	13
3.1. Lapsen haastattelemine n	13
3.2. Vanhemman kohtaaminen.....	14
3.3. Lapsen suojelutarpeen arvioiminen ja refleктоiva työote	14
4. Koulutuksen vaikutus työssä jaksamiseen	15
5. Odotusten ja toiveiden täytyminen – avoimet vastaukset	16
6. Esihenkilöiden osaamisen kehittyminen	18
7. Pohdintaa.....	19
7.1. Ydintaitona lapsen haastattelemine n	19
7.2. Mentalisaatio ja väkivaltaa käyttäneen vanhemman kohtaaminen.....	19
7.3. Ilmiötieto vahvistaa ammatillisuutta väkivallan kysymyksissä	20
7.4. Koulutuksen kehittämisen paikkoja	21
7.5. Johtopäätökset.....	22
Lähteet	24

1. Johdanto

Väkivaltailmiö voi näyttäytyä lastensuojelun sosiaalityössä samanaikaisesti jopa aika tavanomaisena asiakkaiden elämäntilanteisiin kytkeytyvänä asiana sekä sellaisena ”pirullisena ongelmana” (Arnkil & Heino 2014, 283), jonka kanssa toimiminen vaatii eettistä pohdintaa, ja johon oikeita vastauksia ja etenemistapoja on vaikea löytää. Työskentelyn kompleksisuutta lisää asiakkaiden tukemisen rinnalla kulkeva kontrollin elementti, joka tulee lastensuojelun sosiaalityölle osoitetusta lapsen suojaamisen ja turvaamisen tehtävästä. Toisin kuin useimmat muut väkivaltailmiön kanssa työskentelevät tahot, lastensuojelu työskentelee esimerkiksi perheen sisäisissä väkivaltatilanteissa säännönmukaisesti kokijoiden lisäksi myös tekijöiden kanssa. Koska lastensuojelu on viimesijainen palvelu, kohdataan siellä väkivaltailmiön kaikkien muotojen kirjo. Fyysisen ja seksuaalisen väkivallan lisäksi sosiaalityöntekijät kohtaavat esimerkiksi vaikeisiin huoltoriitoihin kytkeytynyttä lapseen kohdistuvaa henkistä kaltoin-kohtelua, kunniaan liittyvää väkivaltaa sekä lasten altistumista aikuisten väliselle väkivallalle.

Väkivallan moninaisten ilmenemismuotojen ja lastensuojelun kaksinaisroolin lisäksi väkivaltainterventioita haastaa väkivallalle tyypillinen piilossa pysyttely. Väkivallan kokemiseen ja tekemiseen kytkeytyy vaikeita tunteita, kuten häpeää ja pelkoa, mitkä estävät siitä kertomista. Väkivallan käyttäminen on rikos ja rikosoikeudellisen rangaistuksen lisäksi lastensuojelun asiakkailla väkivallan paljastuminen voi herättää huolta esimerkiksi oleskelulupa-asioihin liittyen. Väkivallan paljastuminen voi myös asettaa väkivallan kokijan tai tekijän jäsenyyden esimerkiksi kulttuurisessa tai uskonnollisessa yhteisössä kyseenalaiseksi. Lapselle häneen kohdistuvan väkivallan paljastuminen tarkoittaa usein monenlaista huolta liittyen esimerkiksi omaan turvallisuuteen tai vanhempien välisen väkivallan eskaloitumiseen.

Suomalaisesta tutkimuksesta ja opinnäytetöistä piirtyvä kuva näyttää lastensuojelun sosiaalityön väkivaltaosaamisen epätasaisena. Lastensuojelun ammattilaiset raportoivat epävarmuudesta liittyen väkivallan tunnistamiseen (Jaakola 2020, 95) ja henkisen väkivallan osalta väkivaltaan puuttumiseen (Paasivirta ym. 2022, 5). Sosiaalityön dokumentaation tarkastelussa väkivaltaa ”katoaa” eli esimerkiksi lastensuojeluasian vireille tulemisen vaiheessa esillä ollut väkivalta ikään kuin liukenee työskentelystä ja sitä ei enää mainita (esim. Lappalainen & Varvas 2022; Haarakangas 2018). Anne-Mari Jaakolan (2020, 92) väitöskirjassa tuli esiin, ettei väkivaltaa systemaattisesti huomioida riskitekijänä lapsen tilanteen arvioinnissa, sillä vain 40 prosenttia tutkimukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä kertoi aina huomioivansa vanhemman mahdollisesti lapseen kohdistamaa väkivaltaa ja neljännes sosiaalityöntekijöistä vastasi arvioivansa vanhemman väkivaltaisuutta lastaan kohtaan vain harvoin.

Lastensuojelussa tarvitaan osaamista lapsen tilanteen ja mahdollisen suojelun tarpeen selvittämiseen väkivaltaepäilytilanteissa siten, että lapsen oikeus myös hänen asiansa rikosoikeudelliseen selvittämiseen säilyy. Mari Fadjukoffin ja Timo Harrikarin (2020) tutkimuksessa tarkasteltiin poliisin kirjaamia 4–5-vuotiaita lapsia koskeneita rikosilmoituksia. Aineistosta nousi esiin useita tapauksia, joissa lastensuojelun toimesta oli selvitetty lapseen kohdistuvaa väkivaltaepäilyä, todennäköisesti lapsen suojelutarpeen arvioimisen vuoksi, ennen kuin poliisi oli haastatellut lasta. Myöhemmin poliisissa oli todettu, ettei lasta voitu enää kuulla rikosasiassa sosiaalityöntekijöiden lapselle johdattelevien kysymysten vuoksi. (mt. 2020, 50.) Lapselle esitettävät johdattelevat kysymykset haittaavat rikostutkintaa ja niiden vuoksi myös sosiaalityöntekijän tavoittelema ymmärrys lapsen tilanteesta voi vääristyä.

Tuuli Lamponen (2022) tutki väitöskirjassaan lastensuojelun kiireellisen sijoituksen päätöksenteoa. Lapsen tuottama tieto sai sosiaalityöntekijöiden päätöksenteossa merkittävän roolin. Lamponen kuvaa etnografiseen tutkimukseensa osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden pitäneen lapsen tuottamaa tietoa ”puhtaana tietona”, joka nähtiin samaan aikaan kyseenalaistamattomana ja tulkittuna tiedon tyyppinä (mt. 124, 127). Lapsilähtöisessä lastensuojelussa lapsen tiedon asettuminen tietohierarkiassa korkealle on tavoiteltavaa, mutta samanaikaisesti interventioiden oikein mitoittamisen ja kohdentamisen kannalta on tärkeää osata suhtautua lapsenkin tuottamaan tietoon kriittisesti. Peilaten Fadjukoffin

ja Harrikarin (2020) tutkimustuloksiin, tämä voi tarkoittaa esimerkiksi lapsen johdattelualttiuden huomioimista lasten kanssa käytävissä keskusteluissa.

Lainsäädäntö mahdollistaa lastensuojelun sosiaalityöntekijöille moninaisia keinoja ennalta ehkäistä ja puuttua lapsiin kohdistuvaan väkivaltaan, mutta pelkät keinot eivät riitä vaan niiden käyttäminen parhaalla mahdollisella tavalla edellyttää sosiaalityöntekijöiltä vankkaa tietopohjaa väkivallan ja sen riskitekijöiden tunnistamiseksi, esimerkiksi tietoa lapsen kehityspsykologiasta³. Lisäksi onnistuminen edellyttää väkivaltaerityistä osaamista lasten ja perheiden kohtaamisessa ja lasten tilanteiden arvioimisessa. Tällä hetkellä väkivaltaosaamisen hankkiminen erityisesti lapsiin kohdistuvan väkivallan osalta jää suurelta osin sosiaalityöntekijöiden työssä oppimisen, oman kiinnostuksen ja työnantajan tarjoamien koulutusten varaan, sillä sosiaalityön peruskoulutuksessa väkivaltaa käsitellään vapaavalintaisilla kursseilla tai muiden asiakokonaisuuksien, kuten lapsen oikeuksien, yhteydessä (esim. Siltala ym. 2022, 93–94; Piippo 2022, 147–148). THL:n Barnahus-hankkeen järjestämän Lapset ja väkivalta -koulutuksen tavoitteena on tarjota sosiaalityöntekijöille eväitä väkivaltaa kohdanneiden lasten ja perheiden kanssa työskentelemiseen. Tässä työpaperissa tarkastellaan, miten koulutukseen osallistuneet sosiaalityöntekijät arvioivat koulutuksen onnistuneen tavoitteissaan. Palauteyhteenvedon ja tutkimustiedon synteisin kautta kuvataan lastensuojelun sosiaalityössä tarvittavaa väkivaltailmiöön liittyvää ydinosaamista. Myös kaikki lisäymmärrys siitä, miksi väkivaltaa ”katoaa” lastensuojelussa, on arvokasta tietoa.

1.1 Koulutuksen sisällöstä, muodosta ja osallistujien valinnasta

Koulutuksen tavoitteena oli sekä vahvistaa sosiaalityöntekijöiden tietopohjaa ja tuoda konkreettisia menetelmiä lastensuojelutyön tueksi erityisesti niihin tilanteisiin, joissa lapseen epäillä kohdistuneen tai on kohdistunut väkivaltaa. Sisältö voidaan jaotella tietoihin ja taitoihin.

Tiedot	Taidot
Ilmiötieto väkivallasta: yleisyys, väkivallalle altistuminen, nuorten väkivalta, sisarusuhteissa tapahtuva väkivalta, vaino ja pakottava kontrolli, huoltoriitoihin kytkeytyvä väkivalta, naisista perheväkivallan tekijöinä, perheenjäsenten näkökulmasta lapseen kohdistuvan väkivaltaepäilyn tilanteessa	Lapsen haastattelu: haastatteluun valmistautuminen kysymykset
Monialainen yhteistyö: somatiikan rooli, poliisin ja sosiaalitoimen yhteistyö, turvakotien työskentely	Hypoteesityöskentely
Systeemisen työotteet mahdollisuudet lastensuojelussa väkivaltaa kohdanneiden lasten kanssa	Mentalisaatioperustainen työote
Lastensuojelu ja virheet	Kognitiivis-behavioraalisen LKK-työmallin* arviointi - ja tunnetyöskentelyn välineitä
Maahanmuuttajataustaisten lasten kohtaaminen lastensuojelussa, Vanhempana Suomessa -interventiosta	Vauvojen ja pienten lasten turvallisuuden arvioinnista lastensuojelussa
Lapsen haastatteluun liittyvät teemat: lapsen muisti ja kehitys, lasten johdattelualttius	

* Lasten kaltoinkohtelun katkaiseminen -malli

Kuvio 1. Koulutuksen sisällön kuvaus

Tietopohjaa vahvistavien sisältöjen lisäksi Lapset ja väkivalta -koulutuksessa on tuettu osallistujia tiettyjen konkreettisten välineiden käyttöönottamisessa. Koulutuksessa korostuu lapsen haastattelu, mihin liittyen haastattelutekniikan lisäksi on käsitelty lapsen kehitystason huomioimista ja lasten johdattelualttuutta. Koulutuksessa esitetyt periaatteet selvittelevästä haastattelusta pohjautuvat kansain-

3 kts. esim. Jaakola 2020, 114

välisesti laajalti käytettyyn ja tutkittuun NICHD-haastattelurunkoon, joka ohjaa lasten kuulemista rikosprosesseissa. Rungon tarkoituksena on auttaa lasta antamaan mahdollisimman paljon tietoa itse vaarantamatta kerrotun sisällön luotettavuutta. (Ellonen 2013, 157–170.) Hollantilaisessa tutkimuksessa (Erens ym. muut 2021) verrattiin NICHD-haastattelurungon käyttöön koulutettujen sosiaalityöntekijöiden ja kouluttamattoman verrokkiryhmän toteuttamien lasten haastatteluiden sisältöjä. NICHD-runkoa haastatteluissaan soveltaneet sosiaalityöntekijät kysyivät vähemmän johdattelevia kysymyksiä ja lapset kertoivat heille runsaammin kiinnostuksen kohteena olleesta tapahtumasta kuin verrokkiryhmän sosiaalityöntekijöille. (mt. 13.) Haastattelun lisäksi Lapset ja väkivalta -lisäkoulutuksessa on käsitelty hypoteesityöskentelyä työntekijöiden ennako-olettamusten vaikutusta heikentävänä ja työskentelyn läpinäkyvyyttä lisäävänä lähestymistapana.

Lapsen haastattelun lisäksi mentalisaatio on saanut koulutuksessa paljon tilaa. Mentalisaatiolla viitataan yksilön valmiuteen pohtia omaa ja toisen kokemusta. Vanhemman mentalisaatiokyky on lapsen hyvän psyykkisen kehityksen kannalta merkittävä tekijä. Käsitteen hyödyllisyyttä sosiaalityöntekijöille asiakasperheiden tilanteiden ymmärtämisen syventämisen tukena on jonkin verran tarkasteltu tutkimuskirjallisuudessa (esim. Sprecher ym. 2022). Perhekuntoutuksessa, esimerkiksi ensikodeissa, mentalisaatio on jo pidemmän aikaa ollut yksi keskeisistä lähestymistavoista⁴. Väkivallan yhteydessä käsitteestä tekee erityisen tutkimuksessa todettu yhteys mentalisaatiokyvyn puutteen ja väkivallan käytämisen välillä (Asen & Fonagy 2017; Misso ym. 2019).

Koulutuksen mentalisaatiota käsittelevillä sisällöillä on ollut asiakastyöosaamisen tukemisen lisäksi tavoitteena lisätä työntekijöiden työssä jaksamista. Sosiaalityöntekijät ovat saaneet välineitä oman tunnesäätelyn tueksi. Lisäksi koulutuksessa on käsitelty tunnetartunnan ja myötätuntouupumuksen teemoja sekä itsensä vakauttamisen keinoja. Työssä jaksamisen lisääminen on nostettu yhdeksi koulutuksen tavoitteeksi, sillä niin lastensuojelun kentältä kuin erilaisten selvitysten ja tutkimusten kautta välittyy jatkuvasti tietoa lastensuojelussa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointiin liittyvistä haasteista. Monet haasteista liittyvät työn resurssointiin ja järjestämiseen, kuten liian korkeisiin asiakasmääriin, ilman työparia työskentelemiseen ja puutteelliseen tukeen esihenkilöltä⁵. Osa haasteista liittyy työn aiheuttamaan psyykkiseen kuormitukseen (Forsman 2010).

Koulutuksen sisältöjen suunnittelussa on varmistettu niiden yhteensopivuus lastensuojelun systemisen työotteen kanssa. Systemisessä toimintamallissa⁶ lasten ja perheiden elämä nähdään systeeminä, jossa kaikki osat vaikuttavat toisiinsa. Syy-seuraussuhteet nähdään kehämäisinä ja keskeistä on myös työntekijöiden näkeminen osana perheen systeemiä. Lähtökohtana on pyrkimys luottamuksellisen suhteen luomiseen lapsen ja vanhempien kanssa, ja heidän tilanteensa ja tuen tarpeiden tutkiminen yhdessä. (Aaltio & Isokuorti 2019, 11, 12.)

Koulutus on toteutettu monimuotoisena. Siihen sisältyi 10 lähiopetuspäivää ja 5 työnohjaukset pienryhmissä. Koronapandemian vuoksi suurin osa koulutuspäivistä ja kaikki työnohjatukset järjestettiin Teamsin kautta. Ennen koulutuksen alkamista osallistujilla oli kaksi ennakkotehtävää. He kävivät Barnahus-verkkokoulun⁷, joka on suunnattu laajasti kaikille sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kasvatuksen ammattilaisille tuomaan keinoja väkivaltaa kohdanneiden lasten ja perheiden kanssa toimimiseksi. Toiseksi koulutukseen osallistujat lukivat Sauli Hyvärisen ja Tarja Pösön toimittaman kirjan *Lasten haastattelu lastensuojelussa*.⁸ Myös koulutuksen aikana osallistujille annettiin pieniä ennako- ja välitehtäviä, kuten esimerkiksi artikkeleiden lukemista ja omien asiakastapausten reflektointia suhteessa käsiteltyihin teemoihin. Lapsen haastattelemisen opettelemisen tueksi sosiaalityöntekijöitä pyydet-

4 esim. <https://www.helsinginensikoti.fi/helsingin-ensikoti/osaajamme/>

5 esim. Talentia 2021: Lastensuojelutyöntekijöiden työhyvinvointi Pohjois-Pohjanmaalla

6 <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/systeeminen-toimintamalli-lastensuojelussa>

7 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankeet/barnahus-hanke/barnahus-verkkokoulu>

8 Hyvärinen Sauli & Pösö Tarja (toim.) 2018: Lasten haastattelu lastensuojelussa. PS-kustannus.

tiin myös tuomaan työnohjaukseen käsiteltäväksi työntekijän itsensä toteuttama litteroitu lapsen haastattelu.

Koulutuksen sisältö on suunniteltu tarjoamaan syventävää tietoa lastensuojelussa jo pidemmän aikaa toimineille sosiaalityöntekijöille. Lähtöoletuksena on ollut osallistujien taito itsenäisesti soveltaa oppimaansa käytäntöön, mitä on tuettu pienryhmissä annetun työnohjauksen avulla. Koulutukseen valittiin 29 sosiaalityöntekijää eri puolelta Suomea ja heistä suurimmalla osalla oli kulunut sosiaalityöntekijäksi valmistumisesta (YTM tai VTM, pääaineena sosiaalityö) yli 10–20 vuotta. Joukossa oli kolme sosiaalityöntekijää, jotka olivat valmistuneet ammattiin alle viisi vuotta sitten. Suurin osa koulutukseen valituista työskenteli sellaisessa työryhmässä, jossa sovelletaan systeemistä toimintamallia. Asiaa kysyttiin koulutukseen hakeutumisen yhteydessä, mutta se ei vaikuttanut valintapäätökseen. Hakemuksiin kirjoitettujen kuvausten perusteella systeemisen toimintamallin soveltaminen oli osallistujien työryhmissä vaihtelevaa ja eri tasoista.

Koulutukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä enemmistö työskenteli lastensuojelun avohuollon tehtävissä. Suurin osa työskenteli sosiaalityöntekijän tehtävissä ja osa esihenkilöasemassa esimerkiksi tiimivastaavana tai johtavana sosiaalityöntekijänä. Osallistujien valinnassa suosittiin sosiaalityöntekijöitä, joiden työryhmästä koulutukseen osallistui kaksi työntekijää. Pyrkimyksenä oli helpottaa uuden opitun käyttöönottamista omassa työyhteisössä ja edesauttaa mahdollisimman tehokasta uusien tekemisen tapojen leviämistä, kuten lapsen haastattelua NICHD-runkoa soveltamalla.

1.2 Palautekyselystä

Palautekysely toteutettiin Webropol-lomakekyselynä koulutuksen viimeisenä päivänä ja koulutuksen osallistujat vastasivat siihen nimettömästi. Osaamisen kehittymistä kartoittava kyselyn osa koostuu kysymyksistä, joita osallistujilta on Webropol-lomakekyselynä kysytty myös koulutuksen ensimmäisenä päivänä. Koulutuksen alkaessa kyselyyn vastasi 27 ja päättyessä 24 sosiaalityöntekijää.

Kyselyn eri osiot:

- osaamisen kehittyminen
- koulutuksen sisältöjen vaikutus ammatilliseen vahvistumiseen
- osaamisen lisääntyminen suhteessa erilaisiin lastensuojelun sosiaalityön työvaiheisiin
- koulutuksen vaikutus työssä jaksamiseen
- koulutuksen sisältöjen tarkoituksenmukaisuutta kartoittavat avoimet kysymykset

Webropol-kyselyn lisäksi osallistujat nimesivät loppuseminaarissa pienryhmittäin kolme asiaa, jotka ovat eniten vahvistaneet heidän ammatillista osaamistaan. Nämä tiedot kerättiin Mentimeterillä ja kerättyjen tietojen pohjalta käytiin yhteistä loppukeskustelua.

2. Tiedon siirtäminen käytäntöön

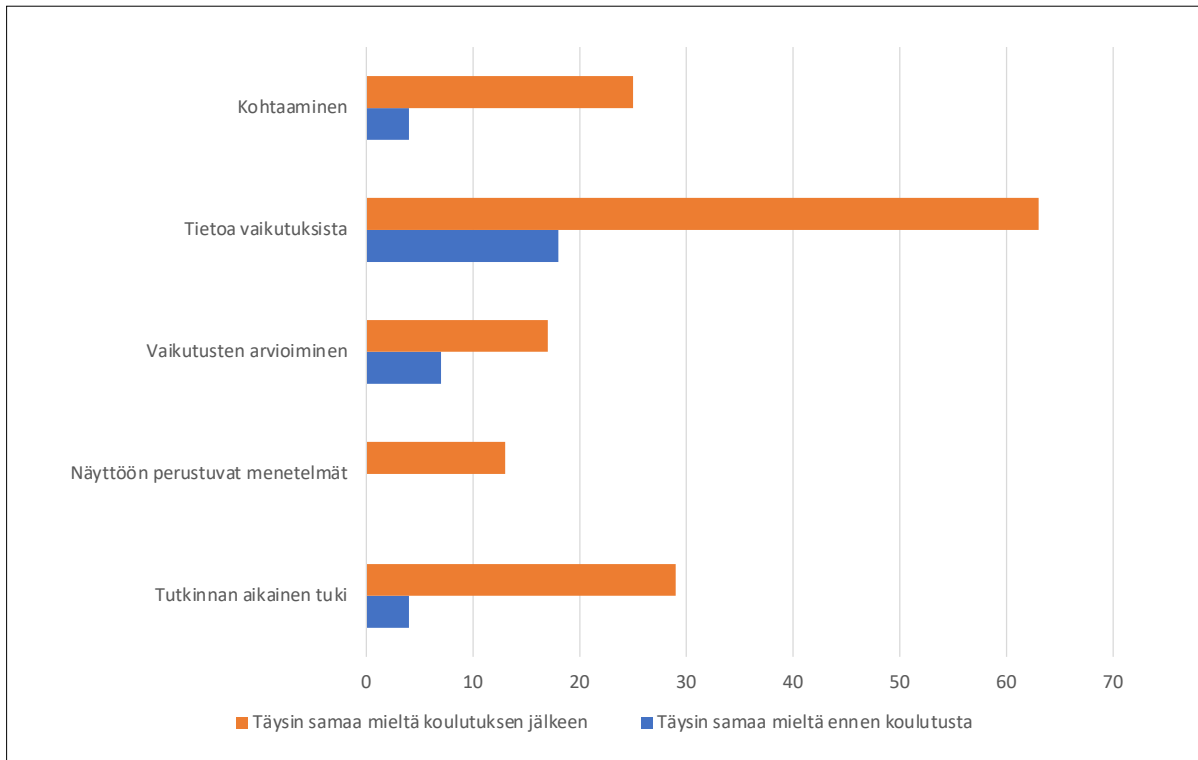
Elina Aaltio ja Nanne Isokuortti (2021) ovat jaotelleet strategioita lastensuojelun sosiaalityön tutkimusperustaisuuden lisäämiseksi. Lastensuojelun toimintamallien tutkimusperustan vahvistamisen ja näyttöön perustuvien menetelmien laajemman käyttöönottamisen lisäksi he nimeävät yhdeksi strategiaksi sosiaalityöntekijöiden ydintaitojen ja -tietojen vahvistamisen, mikä kuvaa osuvasti myös Lapset ja väkivalta -lisäkoulutuksen tavoitetta. Koulutuksessa tavoitellaan osallistujien ammattitaidon ja asiantuntijuuden kehittymistä erityisesti lapsiin kohdistuvan väkivallan kysymyksiin liittyen. Sosnet:in⁹ määritelmän mukaan sosiaalityön asiantuntijuus koostuu tutkittua tietoa asiakastyössä soveltavasta osaamisesta. Lapset ja väkivalta -koulutuksen keskiössä on tutkimustiedon ja käytännön asiakastyön välisen vuoropuhelun mahdollistaminen. Tutkimustiedon viemistä käytännön työhön tuetaan työnohjauksilla. Koulutus voidaan nähdä osana laajempaa lastensuojelun sosiaalityön tutkimusperustaisuuden vahvistamiseen tähtäävää kehittämistä.

2.1 Osaamisen kehittyminen

Lapset ja väkivalta -koulutuksen osallistujien väkivaltaosaamisen valmiuksia kysyttiin koulutuksen alussa osittain samoilla kysymyksillä kuin koulutuksen päättyessä, mikä mahdollistaa osaamisen kehittymisen tarkastelun. Vastaajilla oli valittavinaan osaamista kuvaavien väittämien kohdalla seuraavat vaihtoehdot: täysin eri mieltä, jonkin verran eri mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin samaa mieltä, täysin samaa mieltä. Vastausvaihtoehdot jättävät tulkinnanvaraa ja vain vaihtoehdot ”täysin samaa mieltä” ja ”täysin eri mieltä” antavat yksiselitteisen tiedon vastaajan näkemyksestä.

Kuviossa 2. osaamisen kehittymistä tarkastellaan eri osa-alueilla. Kyselyvastausten perusteella koulutukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden osaaminen on kehittynyt eniten väkivallan vaikutuksiin liittyvän tietopohjan osalta. Koulutuksen päättyessä 37 prosenttia osallistujista vastasi olevansa jokseenkin samaa mieltä ja loput 63 prosenttia vastasivat olevansa täysin samaa mieltä siitä, että heillä on tietoa väkivallan vaikutuksista lapsille ja perheille. Ennen koulutusta täysin samaa mieltä -vastauksen antoi vain 18 prosenttia vastaajista. Vaikka tieto väkivallan vaikutuksista on vahvistunut, vaikutusten arvioiminen ei ole vahvistunut samassa suhteessa. Koulutuksen jälkeen väittämän ”Minulla on osaamista arvioida väkivallan vaikutuksia lapselle ja perheelle” kanssa täysin samaa mieltä on 17 prosenttia vastaajista ja 79 prosenttia on jokseenkin samaa mieltä.

9 Sosiaalityön yliopistokoulutuksen yhteistyöverkosto



Kuvio 2. Koulutukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden koettu osaamisen kehittyminen.

Osallistujilta kysyttiin lasten ja perheiden kohtaamiseen liittyvästä osaamisesta väittämällä ”Minulla on osaamista kohdata väkivaltaa kokeneita lapsia, nuoria ja perheitä työssäni”. Ennen koulutusta väittämän kanssa täysin samaa mieltä oli 4 prosenttia vastaajista ja jokseenkin samaa mieltä 81 prosenttia. Koulutuksen jälkeen täysin samaa mieltä oli 25 prosenttia ja jokseenkin samaa mieltä oli 71 prosenttia. Mikäli täysin samaa mieltä olemisen tulkitaan tarkoittavan vastaajan varmuutta osaamisestaan, on huomionarvoista, että varsin perusteellisen koulutuksen jälkeenkin vain neljäsosa koulutukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä kokee varmuutta väkivaltaa kokeneiden asiakkaiden kohtaamisessa.

Koulutuksen alkaessa osallistujista kukaan ei ollut täysin samaa mieltä väittämän ”Minulla on tietoa näyttöön perustuvien menetelmien käytöstä lapsiin kohdistuvan väkivallan ja/tai traumatisoituneen lapsen kanssa työskentelystä” kanssa ja jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa oli 15 prosenttia vastaajista. Koulutuksen aikana osallistujille opetettiin strukturoidun haastattelurungon käyttämistä lasten haastattelemisessa. Toinen näyttöön perustuvien menetelmien käyttöön liittyvä sisältökokonaisuus käsitteli Lasten kaltoinkohtelun katkaiseminen -työskentelymallin (LKK) periaatteita. Pääpaino oli työskentelymallin tunne- ja arviointityöskentelyn välineiden esittelemisessä ja harjoittelemisessa. Tähän oli varattu kaksi koulutuspäivää ja yksi työnohjaukset. Koulutuksen päättyessä näyttöön perustuvien menetelmien käyttämisestä kysyvän väittämän kanssa täysin samaa mieltä oli 13 prosenttia vastaajista ja jokseenkin samaa mieltä 71 prosenttia.

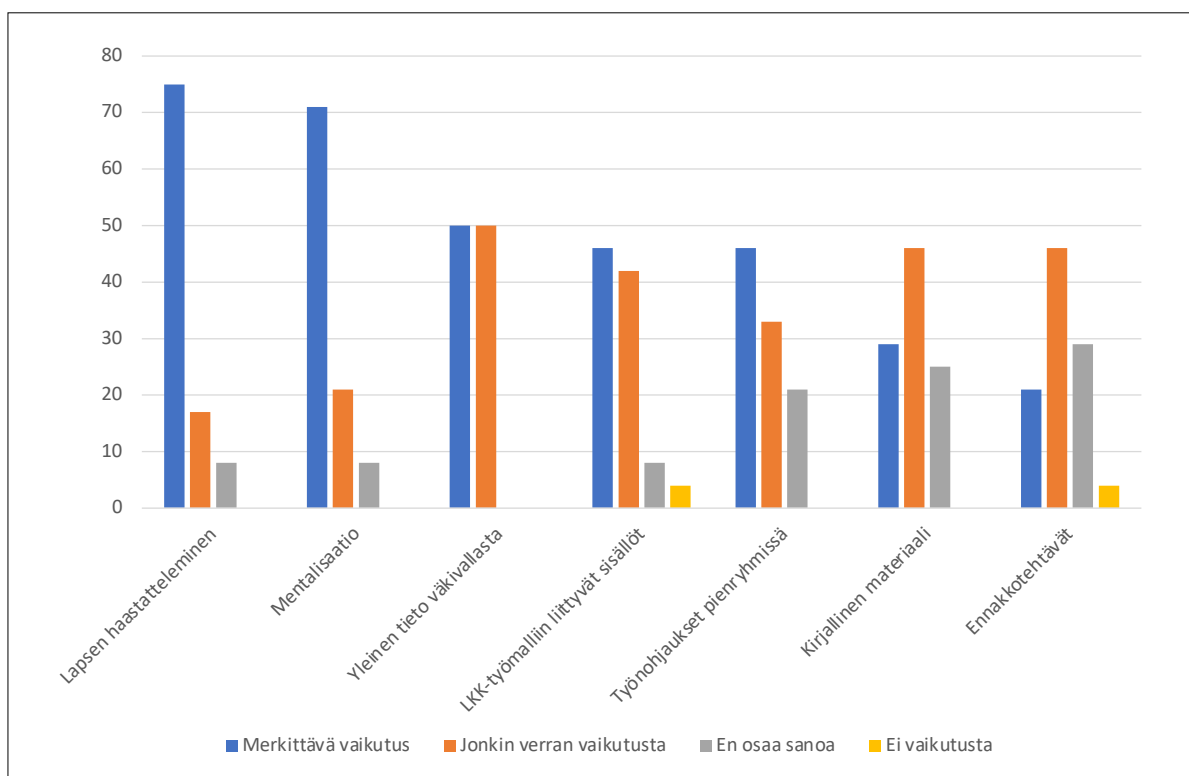
Kyselyn perusteella lapsen ja perheen tukeminen lapsen kohdistuvan rikosepäilyn tutkinnan aikana näyttöön perustuvana asiana. Poliisin ohjeistuksen¹⁰ mukaan rikosepäilyn tutkinnan ei tule olla este lapsen psykososiaalisen tuen aloittamiselle. Poliisin toiminnan kannalta on tärkeää, ettei lapsen kanssa käsitellä epäillyn väkivaltatapahtuman yksityiskohtia ja usein ensivaiheen tuki perheelle on vakauttavaa eikä itse tapahtuman käsittelylle ole tarvettakaan. Asiaan liittyy kuitenkin epäselvyyttä, sillä koulutuk-

10 Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan. <https://poliisi.fi/documents/25235045/33939256/K%C3%A4sikirja-lapsiin-kohdistuvien-v%C3%A4kivalta-ja-seksuaalirikosten-tutkintaan-web.pdf/01b971f6-8ebb-eb54-dd97-6c1663d616b3/K%C3%A4sikirja-lapsiin-kohdistuvien-v%C3%A4kivalta-ja-seksuaalirikosten-tutkintaan-web.pdf?t=1642679496880>

sen alkaessa vain 4 prosenttia vastasi olevansa täysin samaa mieltä siitä, että heillä on käsitys rikosepäilyntutkimuksen aikaisista tukemisen mahdollisuuksista. 56 prosenttia vastaajista vastasi olevansa jonkin verran samaa mieltä. Koulutuksen jälkeen 29 prosenttia vastaajista oli täysin samaa mieltä ja 63 prosenttia jonkin verran samaa mieltä eli koulutuksen jälkeen lähes kaikilla koulutukseen osallistuneilla oli asiasta vähintään jonkin tasoinen käsitys.

2.2 Ammatillisuuden vahvistuminen

Osallistujia pyydettiin arvioimaan koulutuksen eri sisältöjen vaikuttavuutta suhteessa ammatillisuutensa vahvistumiseen (kuvi3).



Kuvio 3. Koulutuksen sisältöjen vaikutus ammatilliseen vahvistumiseen.

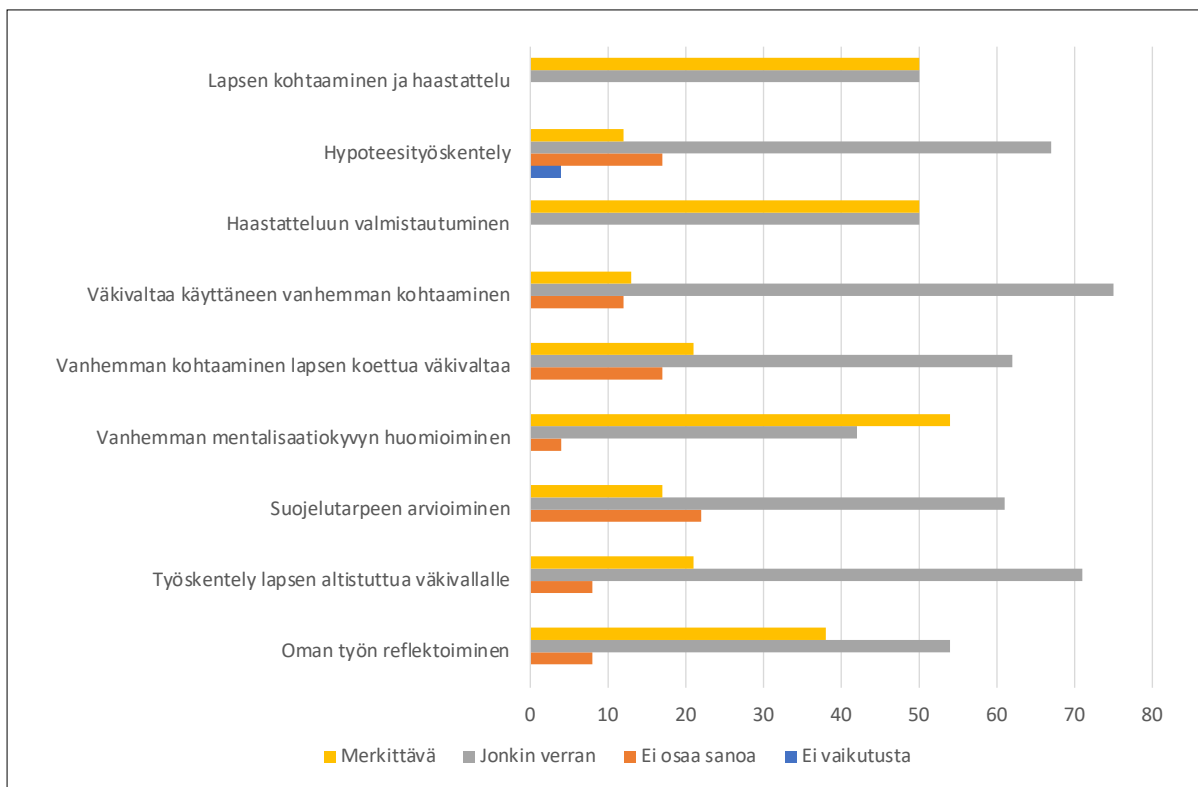
Vastaajien arvion mukaan heidän ammatilliseen vahvistumiseensa vaikutti eniten vastaajien arvion mukaan lapsen haastatteluun käsittelevät sisällöt, joiden vaikutuksen 75 prosenttia vastaajista arvioi merkittäväksi. Lähes yhtä moni vastaaja (71 %) arvioi mentalisaatioon liittyvillä koulutuksen sisällöillä olleen merkittävä vaikutus ammatillisuutensa vahvistumiseen.

Puolet vastaajista arvioi yleisellä tiedolla olleen merkittävä vaikutus ammatillisen vahvistumisen kannalta ja puolet arvioi sillä olleen jonkin verran vaikutusta. Lasten kaltoinkohtelemisen katkaisemisen -työmallia käsittelevien sisältöjen ja työnohjauksen vastaajista 46 prosenttia arvioi vahvistaneen merkittävässä määrin heidän ammatillisuuttaan ja sama määrä vastaajia koki työnohjaukset merkittäviksi ammatillisen vahvistumisensa kannalta.

Koulutuksen kirjallinen materiaali ja ennakkotehtävät jakoivat vastaajien näkemyksiä. Viidesosa vastaajista arvioi ennakkotehtävien vaikuttaneen merkittävästi ammatilliseen vahvistumiseensa, neljäsosa arvioi kirjallisen materiaalin vaikuttaneen merkittävästi ja 46 prosenttia arvioi molempien osalta vaikutusta olleen jonkin verran. Ennakkotehtävien osalta neljä prosenttia arvioi, ettei niillä ollut minäkäänlaista vaikutusta, kirjallisen materiaalin osalta kukaan ei arvioinut näin.

3. Osaaminen työvaiheittain

Palautelomakkeessa osallistujilta kysyttiin heidän arviotaan siitä, miten koulutus on vaikuttanut osaamiseen erilaisissa lapsiin kohdistuviin väkivaltaepäilyihin liittyvissä tyypillisissä työvaiheissa tai niissä sovellettavissa lähestymistavoissa (kuvio 4). Tulokset ovat samansuuntaiset ammatillisuuden vahvistumista kartoittaneiden kysymysten kanssa. Osallistujat vastasivat osaamisensa lisääntyneen merkittävimmin lasten kohtaamisessa ja haastattelemisessa väkivaltaepäilytilanteissa, lapsen haastattelemiseen valmistautumisessa ja vanhempien mentalisaatiokyvyn huomioimisessa, kun lapsen tilannetta arvioidaan.



Kuvio 4. Osaamisen vahvistuminen koulutuksen aikana työvaiheittain.

3.1 Lapsen haastatteleminen

Puolet vastaajista koki taitojensa kehittyneen lasten kohtaamisessa ja haastattelemisessa merkittävästi ja puolet vastaajista koki taitojensa kehittyneen jonkin verran. Vastaajat ovat arvioineet kehittymistään lapsen haastatteluun valmistautumisen työvaiheessa samassa suhteessa. Haastatteluun valmistautumisessa voidaan ajatella olevan kyse jonkinlaisesta pysähtymisestä asian äärelle, kun valmistautumisella viitataan väkivaltaepäilyn esiin tulemisen kontekstin selvittämiseen sekä sen suunnittelemiseen, millaisilla kysymyksillä ja missä järjestyksessä lapsen kanssa keskustelussa lähestytään itse väkivaltaepäilyä. Lastensuojelun sosiaalityön työskentelyä kuvataan usein kiireiseksi ja jopa pakkotahtiseksi (esim. Saarinen ym. muut 2012, 413–415; Niemelä & Hämäläinen 2001, 92–93), ja kiireen keskellä riski huolellisen etukäteissuunnittelun laiminlyöntiin voi kasvaa, mikäli se ole sisäänrakennetusti osana prosessia. Näin ollen on arvokasta huomata, että myös lapsen haastattelemiseen valmistautumista käsittelevä sisältö on koettu hyödylliseksi.

Lapsen suojelutarpeen arvioinnissa läpi koko prosessin ja erityisesti lapsen haastatteluun valmistautumisen vaiheessa, hypoteesien eli vaihtoehtoisten selitysmallien huomioiminen on tärkeää, etteivät työntekijän omat ennako-oletukset ohjaa selvittämistyötä ja haastattelun kulkua (Holopainen ym. muut 2018, 49–50). Tutkimustiedon perusteella lapsen kertomuksen luotettavuuteen tiedetään vaikuttavan olennaisesti se, miten haastattelija käyttäytyy ja miten hän esittää kysymykset lapselle (Korkman 2008, 479). Palautekyselyn vastaajien arvioiden mukaan heidän osaamisensa hypoteesien asettamisen suhteen ei ole vahvistunut yhtä vahvasti kuin haastattelun tai haastatteluun valmistautumisen suhteen. Vastaajista 12 prosenttia arvioi hypoteesityöskentelynsä vahvistuneen merkittävästi, 67 prosenttia arvioi sen vahvistuneen jonkin verran ja 4 prosenttia kertoi kokevansa, että koulutus ei tuonut hypoteesityöskentelemiseen toivottua lisäosaamista. Monet koulutukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä työskentelevät systeemistä työtettä soveltavissa työryhmissä ja heille hypoteesityöskentely on mahdollisesti ollut jo ennestään tuttua. Tämä on osaltaan voinut vaikuttaa siihen, ettei koulutus ole tuonut lisäosaamista. Vaikka systeemisen toimintamallin hypoteesiajattelussa ja Lapset ja väkivalta -lisäkoulutuksessa esitellyssä hypoteesityöskentelyssä on eroavaisuuksia, taustalla oleva ajatus eittämisen tilasta on jaettava.

3.2 Vanhemman kohtaaminen

Palautekyselyn tulosten perusteella Lapset ja väkivalta -koulutuksen osallistujien osaaminen lapsen kohtaamisessa on lisääntynyt enemmän kuin väkivaltaa käyttäneen vanhemman kohtaamisessa. Lapsen ollessa kyseessä vastaajista puolet koki koulutuksen lisänneen osaamistaan merkittävästi, ja väkivaltaa käyttäneen vanhemman ollessa kyseessä merkittävää osaamisen lisääntymistä arvioi tapahtuneen 13 prosenttia vastaajista ja 75 prosenttia arvioi koulutuksen lisänneen heidän osaamistaan jonkin verran. Niiden vanhempien kohtaamiseen, joita ei epäillä väkivallan tekijöiksi, koulutus on tuonut hieman enemmän osaamista, koska viidesosa vastasi koulutuksen lisänneen heidän osaamistaan merkittävästi tällä osa-alueella. Sama määrä vastaajia vastasi koulutuksen lisänneen heidän osaamistaan merkittävästi työskentelyssä niiden perheiden kanssa, joissa lapsi on altistunut aikuisten väliselle väkivallalle.

Väkivaltaepäilytilanteissa vanhemman mentalisaatiokyvyn huomioiminen lapsen tilanteen arvioinnissa voi lisätä ymmärrystä lapsen tilanteesta. Tähän liittyen reilu puolet vastaajista arvioi osaamisensa lisääntyneen merkittävästi ja hieman pienempi osuus koki sen lisääntyneen jonkin verran.

3.3 Lapsen suojelutarpeen arvioiminen ja reflektioiva työote

Lapsiin kohdistuvan väkivallan yhteydessä välittömän suojelutarpeen arvioiminen on usein tarpeellinen työvaihe ja aiemmassa tutkimuksessa lapsen tuottaman tiedon painoarvo nousee merkittäväksi (Lamponen 2022, 124) kiireellisen sijoituksen päätöksenteossa. Lapset ja väkivalta -koulutuksen lapsen haastattelua käsittelevät ja ohjaavat sisällöt ovat osallistujien mukaan onnistuneet vahvistamaan heidän osaamistaan ja ammatillisuuttaan jopa merkittävästi lapsen tiedon äärelle pääsemisessä. Tässä selvityksessä tällä taidolla ei näyttäisi kuitenkaan olevan erityistä yhteyttä lapsen suojelutarpeen arvioimisen kanssa, sillä vastaajista vain 17 prosenttia koki osaamisensa vahvistuneen merkittävästi ja 61 prosenttia jonkin verran liittyen lapsen välittömän suojelutarpeen arviointiin. 22 prosenttia vastaajista vastasi ”en osaa sanoa”.

Sosiaalityöntekijän reflektointikyvyn merkittävyys korostuu eettistä pohdintaa vaativien ”pirullisten ongelmien” kuten väkivallan äärellä työskennellessä. 38 prosenttia vastaajista koki koulutuksen vahvistaneen merkittävästi heidän taitojaan oman työn reflektoinnissa.

4. Koulutuksen vaikutus työssä jaksamiseen

Koulutukseen osallistumisella oli suurimmalle osalle osallistujista myönteinen vaikutus työssä jaksamiseen, kun 21 prosenttia vastaajista koki sen lisänneen työssä jaksamista merkittävästi ja 63 prosenttia jonkin verran. Vastaajista vain 12 prosenttia koki, ettei koulutus ole vaikuttanut heidän työssä jaksamiseensa ja neljä prosenttia koki sen heikentäneen työssä jaksamista. Vastaajia pyydettiin arvioimaan annettujen vaihtoehtojen perusteella, miten koulutuksen eri sisällöt ovat olleet yhteydessä työssä jaksamisen mahdolliseen lisääntymiseen. Eniten työssä jaksamista olivat lisänneet mentalisaatioon liittyvät sisällöt (75 %). Lapsen haastattelemista ja lastensuojelussa tehtäviä virheitä käsittelevät sisällöt sekä työnohjaukset olivat vaikuttaneet yli puolella vastaajista jaksamiseen myönteisesti. Puolet vastaajista oli myös kokenut kollegoiden kanssa käytyjen keskustelujen lisänneen omaa jaksamista. Systemiseen työotteeseen liittyvät sisällöt olivat vaikuttaneet työssä jaksamiseen myönteisesti 20 prosentilla vastaajista ja LKK-työmalliin liittyvät koulutuspäivät 10 prosentilla vastaajista.

Suurin osa koulutuksesta jouduttiin pitämään etäyhteyksillä koronaviruspandemian vuoksi, mikä on vähentänyt osallistujien mahdollisuuksia käydä yhteistä kasvokkaista keskustelua. Kollegiaalisen keskustelun merkittävyys voisi olla korkeampi, mikäli lähiopetuskertoja olisi voitu järjestää enemmän. Nyt kymmenestä opetuskerrasta vain kolme toteutui lähiopetuksena.

5. Odotusten ja toiveiden täyttyminen – avoimet vastaukset

Avoimeen kysymykseen odotusten ja toiveiden toteutumisesta koulutuksen suhteen vastasi 20 osallistujaa. 14 vastaajaa kirjoitti odotusten täyttyneen hyvin tai koulutuksen olleen jopa yli odotusten. Eri-tyistä kiitosta saivat asiantuntevat kouluttajat, tosin poikkeuksena muista vastaajista yksi vastaaja toi esiin toivoneensa enemmän sosiaalityön kouluttajia ja tutkijoita.

” Ylitti odotukset; huippuasiantuntijaluennot, ajankohtainen tietopohjainen tutkimuspohja, hyvä kokonaisuus, plussaa työnohjaajat ja kotitehtävät.”

” Toteutui > asiantuntijaluennot voimauttavat aina päivittäin kuin erilaiset kouluttaja-koulutuksen kautta vedettävät koulutukset.”

Vastauksissa esitettiin, että oman kirjallisen tuotoksen tekeminen ja useammat käytännön harjoitteet olisivat mahdollisesti voineet syventää oppimista. Moni vastaaja toi esiin arvostavansa koulutuksen monipuolisuutta, mutta yksi vastaaja koki koulutuksen pirstaleisena. Yksi vastaajista koki, että koulutuksessa viipyiltiin sopivasti merkittävien teemojen, kuten lapsen haastatteleminen ja mentalisaation äärellä, ja yksi vastaaja olisi toivonut vielä pidempää viipyilyä.

Koulutukseen osallistujia pyydettiin kertomaan asioista, joiden he olisivat toivoneet saavan enemmän huomioita koulutuksen sisällöissä. Vastauksissa toivottiin vielä monipuolisempaa tietoa väkivaltailmiöstä kuten lapsiin kohdistuvasta henkisestä väkivallasta, lasten keskinäisestä väkivallasta ja lapsen väkivaltaisesta käyttäytymisestä sekä viranomaisyhteistyöstä erilaisten roolien näkökulmasta. Tähän kysymykseen vastanneista (n=15) viidennes toi esiin, että tiettyihin aiheisiin olisi ollut hyvä syventyä enemmän. Viipyilyä ja syventymistä aiheiden äärellä toivoivat erityisesti esihenkilöasemissa työskentelevät vastaajat.

” Tuntui, että sisältöä oli nyt aika runsaasti, mikä tietenkin aiheuttaa sen, että oppiminen asioista on pinnallisempaa. En tiedä pystyisikö tätä jollain tavalla kehittämään. Olisiko tietyt teemat voitu vielä nostaa niin, että oltaisiin opeteltu vain kahta eri sisältöä esim. mentalisaatio ja lapsen haastattelu.”

Koulutukseen osallistuneista 15 vastasi kysymykseen siitä, mikä koulutuksen sisällöissä oli kertausta. Kolmasosa heistä koki sisällöissä olleen paljon tuttua asiaa, mutta osa koki kertausten olleen silti hyvä asia. Yksi vastaaja koki, ettei saanut juurikaan uutta tietoa koulutuksesta. Kertaaviksi sisällöiksi nimettiin trauma, kiireellinen sijoitus, väkivallan eri muodot, lapsen haastattelu, systeeminen työskentely ja hypoteesit.

Koulutuksen rakentumisessa on pyritty huomioimaan systeeminen työote ja sovittamaan sisältöjä systeemisen ajattelun kanssa yhteensopiviksi. Yksi puheenvuoro on myös käsitellyt systeemisen lastensuojelun työotteen mahdollisuuksia lapsiin kohdistuneissa väkivaltatilanteissa. Osallistujilta kysyttiin heidän näkemystään siitä, miten koulutuksen sisällöt ovat suhteutuneet systeemiseen lähestymistapaan. Kysymykseen vastasi 16 osallistujaa ja heistä 14 koki koulutuksen suhteutuneen siihen hyvin. Yksi osallistuja vastasi, ettei hän osaa sanoa ja yksi kertoi koulutuksen suhteutuneen heikosti systeemisen ajattelutavan kanssa, mutta vastaaja lisäsi, ettei hän toisaalta kokenut tarvetta keskittyä tässä yhteydessä systeemiseen työotteeseen. Vastaajat luettelivat erilaisia elementtejä, joiden he kokivat keskustelleen systeemisen ajattelun kanssa: ei-tietämisen tila, asiakasta arvostava dialogi, mentalisaatio, juurisyytätävien kysymysten asettaminen, asiakkaan traumataustan tunnistaminen, sukupolvien ketjut ja jokaisen osapuolen sekä perhetaustan huomioiminen.

Koulutuksen viimeisellä kerralla osallistujat antoivat palautetta Webropol-kyselyn lisäksi myös Mentimeteriä hyödyntäen. Osallistujat jaettiin pienryhmiin, joissa he yhdessä keskustellen nimesivät,

millainen ja mikä tieto on koulutuksen aikana vahvistanut eniten heidän ammatillisuuttaan. Näissä vastauksissa eniten mainintoja saivat mentalisaatioon ja lapsen haastattelemiseen liittyvät sisällöt sekä kolmanneksi eniten virhetematiikka. Muita mainittuja sisältöjä olivat nuorten väkivaltaisuus, vauvat ja pienet lapset väkivallan kokijoina sekä vaikeat huoltoriidat.

6. Esihenkilöiden osaamisen kehittyminen

Tässä kappaleessa tarkastellaan muiden sosiaalityöntekijöiden kokemuksista irrallaan esihenkilöasemassa toimivien arvioita koulutuksen sisällöistä ja omasta osaamisesta koulutuksen alussa ja lopussa. Koulutuksen päättyessä palautekyselyyn vastasi yhteensä seitsemän esihenkilötehtävässä toimivaa sosiaalityöntekijää. Esihenkilöt osallistuivat koulutukseen yhdessä oman yksikön tai työryhmän asiakastyötä tekevän sosiaalityöntekijän kanssa. Esihenkilöiden mukaan ottaminen koulutukseen liittyi pyrkimykseen edistää sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa opitun siirtämistä käytäntöön omassa työyhteisössä. Lapset ja väkivalta -koulutuksessa sosiaalityöntekijöitä tutustutetaan uusiin tapoihin lähestyä erityisesti lapsiin kohdistuvia väkivaltaepäilytilanteita. Uusien toimintatapojen käyttöönotto vaatii työntekijän ja esihenkilön jaetun ymmärryksen toimia toisin kuin on totuttu. Esihenkilöasemassa toimivilla on usein myös suurempi vastuu työtapojen kehittamisestä, mikä myös osaltaan puoltaa heidän mukaan ottamistaan uusien työtapojen jalkauttamiseen.

Esihenkilöistä hieman suurempi osa kuin muista osallistujista, oli täysin samaa mieltä väittämästä ”Minulla on osaamista kohdata väkivaltaa kokeneita lapsia, nuoria ja perheitä työssäni”. Myös väkivallan vaikutusten arvioimisen suhteen esihenkilöasemassa toimivat olivat hieman varmempia osaamisestaan kuin muut koulutuksen osallistujat, vaikkakin sosiaalityöntekijöistä huomattavasti suurempi osa vastasi olevansa täysin samaa mieltä siitä, että heillä on tietoa väkivallan vaikutuksista. Näyttöön perustuvien menetelmien käyttämisestä ja lapsen sekä perheen esitutkinnan aikaisen tukemisen suhteen, esihenkilöasemassa työskentelevät olivat muita vastaajia epävarmempia osaamisestaan.

Esihenkilöasemassa työskentelevät sosiaalityöntekijät arvioivat koulutuksen eri sisältöjen vaikutusta ammatilliseen vahvistumiseensa samansuuntaisesti kuin sosiaalityöntekijät, mutta palautekyselyn perusteella sosiaalityöntekijöinä työskentelevien ammatillinen kehittyminen on ollut koulutuksen aikana merkittävämpää kuin esihenkilöasemassa olevien. Sama tulos näkyy vastauksissa liittyen vastaajan osaamisen kehittymiseen työvaiheittain, ja sosiaalityöntekijät ovat esihenkilöasemassa työskenteleviä useammin arvioineet koulutuksen sisällön vaikuttaneen merkittävästi osaamisensa lisääntymiseen. Vanhemman mentalisaatiokyvyn huomioiminen lapsen tilanteen arvioinnissa näyttäytyy kuitenkin erityisesti johtavien sosiaalityöntekijöiden osaamista lisänneenä sisältönä, sillä heistä 71 prosenttia on vastannut osaamisen lisääntyneen merkittävästi, kun sosiaalityöntekijöistä näin on vastannut 47 prosenttia.

Työssä jaksamisen vahvistamisessa koulutus on vastannut osuvammin sosiaalityöntekijöinä toimivien kuin esihenkilöasemassa toimivien tarpeisiin. Myös koulutuksen saamassa kokonaisarvosanassa on pykälän verran eroa. Koulutuksen saama kokonaisarvosana oli johtavilta sosiaalityöntekijöiltä 7,4 ja mediaani 8. Sosiaalityöntekijöiden arvioissa keskiarvo oli 8,4 ja mediaani 9.

7. Pohdintaa

Palautekyselyn tuloksia hyödynnetään tulevan Lapset ja väkivalta -koulutuksen sisältöjen suunnittelussa, mikä on niiden ensisijainen tarkoitus. Palautekyselyn aineisto on pieni ja tuloksista ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä edellä mainittua laajempien tarkoituserien saavuttamiseksi. Tuloksia voidaan kuitenkin tarkastella suuntaa antavina ja keskustelua avaavina havaintoina aiheesta, josta tällä hetkellä löytyy suppeasti muuta kuin opinnäytetasoista selvittelyä ja pohdintaa.

7.1 Ydintaitona lapsen haastattelemisen

Tässä palauteyhteenvedossa lapsen haastattelemisen nousee keskeiseksi osaamiseksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työskennellessä lapsiin kohdistuvissa väkivaltaepäilytilanteissa. Sosiaalityöntekijöille opetetaan koulutuksessa NICHD- haastattelurungon soveltamista lapsen haastattelussa. Lapsen haastattelemisen näyttöön perustuvaa menetelmää soveltaen on lastensuojelun sosiaalityössä uutta. Sosiaalityötä on luonnehdittu näkemysperustaiseksi käytännöksi (Aaltio & Isokuortti 2021, 3 viitattu Sundell ym. 2011), ja myös lasten kohtaamista ja haastattelemista on lähestytty pitkälti tehtävänä, joka ei vaadi erityistä taustateoriaa tai -menetelmää, vaan halu kohdata lapsia ja aito kiinnostus on nähty riittäviksi eväiksi (esim. Muukkonen & Tulensalo 2004, 7). Strukturoidun haastattelurungon soveltamista puoltavat kuitenkin sekä saadun tiedon parempi luotettavuus että rungon tuomat hyödyt lapsen tukemisessa mahdollisimman runsaaseen omaan kerrontaan (Erens ym. 2021).

Lapsikeskeisyyden vahvistuminen on lisännyt lastensuojelun työskentelyssä lasten kanssa tapahtuvia kohtaamisia ja suoraa lasten kanssa työskentelyä. Aiempaa työtettä kuvasi vanhempi- ja perhekeskeisyys ja vanhempien haastattelemisen ja kuuleminen oli keskeistä. (Ervast & Tulensalo 2006, 14; Forsberg 1998; Oranen 2001; Haarakangas Tanja 2018.) Lapsikeskeisyyden lisääntyessä lasten kanssa työskentelemisen tapoihin ja sisältöihin on kehitetty jonkin verran toimintamalleja ja menetelmiä, esimerkiksi Signs of Safety¹¹, mutta mikään näistä ei ole levinnyt ja juurtunut käyttöön laajasti. Lapset ja väkivalta -koulutuksen yhteydessä lapsen haastattelemiseen liittyvät sisällöt on selvästi koettu merkittäviksi, ja haastattelutaidosta voidaankin ajatella olevan olennaista hyötyä myös muissa kuin väkivaltaepäilyihin liittyvissä lasten tapaamisissa.

7.2 Mentalisaatio ja väkivaltaa käyttäneen vanhemman kohtaaminen

Palautekyselyn perusteella siihen vastanneilla sosiaalityöntekijöillä näyttäisi olevan sellaisia osaamistarpeita väkivaltaa kokeneiden lasten ja perheiden kohtaamisessa, joihin ei täysin onnistuttu vastaamaan Lapset ja väkivalta -lisäkoulutuksen keinoin. Koulutuksen jälkeen vain neljäsosa osallistujista koki olevansa täysin samaa mieltä siitä, että heillä on osaamista kohdata väkivaltaa kokeneita lapsia ja perheitä. Tulosta voisi tulkita myös siten, että kolmella neljästä osallistujasta liittyy koulutuksen jälkeenkin jonkin asteista epävarmuutta väkivaltaa kokeneiden asiakkaiden kohtaamiseen. Kohtaamisen haastavuus ei näyttäisi kuitenkaan liittyvän erityisesti lasten kohtaamiseen, sillä toisessa palautekyselyn osiossa lapsen kohtaamisesta ja haastattelemisesta, puolet vastaajista koki osaamisensa lisääntyneen merkittävästi.

Koulutukseen osallistuneilta kysyttiin osaamisen lisääntymisestä väkivaltaa käyttävien vanhempien kohtaamisessa. Vain yksi kymmenestä vastasi osaamisen lisääntyneen merkittävästi ja suurin osa vastasi osaamisen lisääntyneen jonkin verran. Osallistujien taidot olivat mahdollisesti hyvällä tasolla jo ennen koulutusta, minkä vuoksi koulutus ei vahvistanut taitoja merkittävästi. Vanhemman mentalisaatiokyvyn huomioonottamisen suhteen yli puolet vastaajista on kuitenkin arvioinut koulutuksen

11 kts. <https://www.signsofsafety.net/what-is-sofs/>

vahvistaneen ammatillista osaamistaan. Tämä voisi viitata siihen, ettei kohtaamisiin liittyvä osaaminen ole välttämättä ollut koulutuksen alkaessa vankkaa, ja että koulutuksen keinoin ei ole onnistuttu vastaamaan tiedon tarpeisiin tämän osion kohdalla muutoin kuin vanhempien mentalisaatiokyvyn huomioon suhteen. Tätä tulkintaa tukee koulutukseen osallistuneiden suullisesti antama palaute siitä, kuinka usein esimerkiksi koulutuksissa annettavat ohjeistukset vanhemmille esitettäviin kysymyksiin sisältävät oletuksen siitä, että vanhemmilla on kykyä tarkastella omaa toimintaansa reflektiivisesti. Sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan nämä ohjeistukset eivät ole toimivia lastensuojelun kaikkein haastavimpien asiakkaiden kanssa. Asia tuli esiin myös koulutuspalautteen avovastauksissa:

”Vielä enemmän konkretiaa ja keinoja kun vanhempi ei osaa itsereflektoida.”

Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden huomio asiakkaista, joita ei tavoiteta itsereflektiota edellyttävillä kysymyksillä, on lapsen kohdistuvan väkivallan kontekstissa monessa mielessä merkittävä. On ensinnäkin tärkeää kehittää lastensuojelun kohtaamisia ja niissä tapahtuvaa vuorovaikutusta sellaiseksi, että kaikkien asiakkaiden on mahdollista saada äänensä ja näkemyksensä esiin. Lastensuojelussa asiakailta ei voida odottaa heidän mukautumistaan palveluiden määrittelemiin tapoihin puhua ja esittää kysymyksiä, mutta työntekijöiden kohtaamisen ja puhumisen tapaa on mahdollista kehittää asiakkaiden tarpeita paremmin vastaaviksi. Vanhemman tavoittaminen vuorovaikutuksessa on usein edellytys lapsen auttamiselle avohuollon keinoin: mikäli yhteistyön luomisessa vanhemman ja lastensuojelun välillä ei onnistuta, jää lapsi joko ilman apua tai kasvuolojen vaarantaessa vakavasti lapsen kehitystä, lapsi pitää sijoittaa kodin ulkopuolelle. Eija Keräsen (2021, 20) oikeuspsykologian erikoistumiskoulutuksen lopputyön yhteydessä haastatellut lastensuojelun sosiaalityöntekijät arvioivat useimpien väkivaltaa kokeneiden lasten ja perheiden pääsevän avun piiriin, minkä edellytyksiksi Keränen nimeää lapsen ja perheen tilanteesta yhteisymmärrykseen pääsemisen ja sosiaalityöntekijöiden onnistumisen vanhempia osallistavan yhteistyösuhteen luomisessa. Keräsen haastatellut sosiaalityöntekijät kertoivat kuitenkin olevan jonkin verran lapsia, joita ei onnistuta auttamaan ja näissä tilanteissa Keräsen mukaan tyypillistä on, että *”väkivaltakertomukset perutaan, yhteistyöhön ei päästä tai se katkeaa”* (mt. 20).

Lapset ja väkivalta -koulutuksen yhteydessä esiin noussut sosiaalityöntekijöiden havainto siitä, että haastavimmilla lastensuojelun asiakasvanhemmilla on puutteelliset itsereflektion taidot, on väkivallan kontekstissa mielenkiintoinen huomio myös mentalisaation näkökulmasta. Mirjam Kallandin (2022) mukaan mentalisaatio edellyttää kykyä reflektoida muiden ihmisten mielen sisäisten todellisuuksien lisäksi omaa mieltä ja sen puute vaikuttaisi tutkimuksen perusteella lisäävän riskiä väkivallan käyttämisestä (Asen & Fonagy 2017; Misso ym. 2019). Lapsen mentalisaatiokyky kehittyä vuorovaikutuksessa ja sen kehittyminen on riippuvaista toisesta, lapsen mielestä kiinnostuneesta ihmisestä (Ruuska 2020, 4). Mentalisaatiokyvyn puutteelliseen kehittymiseen voi liittyä ylisukupolvisuutta. Lastensuojelun sosiaalityössä ylisukupolviset asiakkuudet ja huono-osaisuuden kasautuminen mietittyvät ja huolestuttavat (Jaakola 2020, 28; Nousiainen ym. 2016). Kaltoinkohtelun ylisukupolvisuuden pysäyttämisen on nähty edellyttävän varhaista puuttumista, mitä hankaloitaviksi tekijöiksi on nimetty yhtenäisten ohjeiden puuttuminen, asian arkaluontoisuus ja työntekijöiden asenteet. Aune Flinck ja Eija Paavilainen (2016) kirjoittavat toimivia työtapoja olevan muun muassa lapsen kehitystarpeiden yhteinen miettiminen vanhempien kanssa. (mt., 2016, 92) Tällainen yhteinen miettiminen on kuitenkin juuri sitä, mihin pääseminen yhteistyösuhteessa vanhempien kanssa koetaan osan asiakkaista kanssa vaikeaksi tai jopa mahdottomaksi sen edellyttäessä vanhemmilta kykyä nähdä lapsi itsestä erillisenä omat tunteet ja kokemukset omaavana yksilönä (vrt. Pajulo ym. 2015).

7.3 Ilmiötieto vahvistaa ammatillisuutta väkivallan kysymyksissä

Lapset ja väkivalta -lisäkoulutus onnistui koulutukseen osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden väkivaltailmiön tietopohjan vahvistamisessa. Koulutuksen alkaessa osallistujista vain noin viidesosa arvioi olevansa täysin samaa mieltä siitä, että heillä on tietoa väkivallan vaikutuksista lapsille ja perheille. Koulutuksen päättyessä saman arvion teki reilusti yli puolet vastaajista ja suunnilleen sama määrä arvioi tietoa tarjoavien koulutuksen sisältöjen vaikuttaneen heidän ammatillisuuttaan vahvistavasti.

Lastensuojelulaki asemoi ja ohjaa lastensuojelun sosiaalityötä. Lain yhtenä tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, mikä lain näkökulmasta asettaa tiedon väkivallasta ja sen vaikutuksista lastensuojelun sosiaalityölle keskeiseksi tiedonlajiksi. Lastensuojelun sosiaalityön käytännössä lapsen turvallisen kasvuympäristön varmistaminen väkivallan kontekstissa edellyttää usein puuttumista perheiden yksityisyyteen. Interventoiden pohjautuminen sosiaalityöntekijän näkemysellisen tiedon (vrt. Aaltio ja Isokuortti 2021) sijaan tutkittuun tietoon on perusteltua useista lähtökohdista. Ensinnäkin lasten ja perheiden oikeusturvan toteutumista edistää se, että julkisen vallan puuttuminen perheiden yksityisyyteen perustuu sosiaalityöntekijälle työkokemuksen kautta kertyneen tiedon lisäksi myös tutkittuun tietoon. Tällainen työte lisä myös lastensuojelun sosiaalityön tasalaatuisuutta, ja mikä tärkeintä, se edistää lapsen hyvää kehitystä turvaavaa työtä työskentelyn perustuessa mahdollisimman tarkkaan tietoon siitä, millaiset kokemukset ovat lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta suojaavia ja millaiset haitallisia.

Väkivallan vaikutusten arvioimiseen liittyvä osaaminen ei lisääntynyt Lapset ja väkivalta -koulutuksen osallistujilla samassa suhteessa kuin tiedon lisääntyminen. Koulutuksen loppuessa vain alle viidesosa vastaajista oli täysin samaa mieltä väitteestä, jonka mukaan heillä on osaamista arvioida väkivallan vaikutuksia lapselle ja perheelle. Toisaalta vaikutusten arvioiminen onkin ehkä tehtävä, joka ei määriy sosiaalityön ydintehtäväksi.

7.4 Koulutuksen kehittämisen paikkoja

Palautekyselyn tulokset tarjoavat tärkeää tietoa tulevien Lapset ja väkivalta -lisäkoulutusten sisältöjen suunnittelun tueksi. Esimerkiksi keinoista lapsen ja perheen tukemiseksi lapseen kohdistuvan rikosepäilyn tutkinnan aikana näyttäisi olevan selkeä käsitys koulutuksen jälkeenkin vain kolmasosalla osallistujista. Tämä on jopa huolestuttava tieto, sillä tutkinnan aikaisen tuen järjestämisvastuu on usein lastensuojelun sosiaalityön tehtävä erityisesti silloin, kun lapseen kohdistuva väkivaltaepäily on lievä tai jää epäselväksi, ja jos lapsella ei ole aiempaa hoitokontaktia esimerkiksi perheneuvolassa tai lastenpsykiatriassa. Rikosepäilyn esiin tuleminen voi olla kriisi koko perheelle riippumatta siitä, onko rikosta tosiasiallisesti tapahtunut ja ovatko lapsen vanhemmat epäillyn asemassa¹². Jos lapseen kohdistunut väkivalta on esimerkiksi liittynyt vanhemman uupumiseen tai keinottomuuteen, tarve nopeasti järjestetyille vanhemmuuden tueksi on merkityksellistä. Poliisien tutkinta-ajat voivat venyä pitkiksi; esimerkiksi vuonna 2019 keskiarvo lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän seksuaalisen hyväksikäytön rikosprosessin kokonaiskestosta oli 23,1 kuukautta (Toivonen & Fagerlund 2021, 54). Palautekyselyn tulokset kannustavat kehittämään tutkinnan aikaisen tuen teeman vaikuttavampaa käsittelyä tulevaisuudessa koulutuksissa.

Koulutuksen alkaessa yksikään siihen osallistuvista sosiaalityöntekijöistä ei ole ollut täysin samaa mieltä siitä, että heillä olisi käsitystä väkivaltaa kohdanneiden lasten ja perheiden kanssa käytettävistä näyttöön perustuvista menetelmistä. Tutkimusperustaisuudesta ja näyttöön perustuvista menetelmistä käydään akateemista keskustelua sosiaalityön kentällä, mutta lastensuojelun sosiaalityön asiakastyötä tekeville taholle näyttöön perustuvien menetelmien tuominen lastensuojelun sosiaalityön

12 esim. Julin 2021, 141–147

sovellettaviksi ja työn tueksi voi olla uutta. (Aaltio & Isokuortti 2020; Regehr ym. 2007) Tämä tekee kyselytuloksesta ymmärrettävän ja saattaa myös selventää sitä, miksi koulutuksen päätyttyäkin vain noin kymmenesosalla osallistujista oli asiasta selkeä käsitys, vaikka koulutuksessa käsiteltiin laajasti useampaakin näyttöön perustuvaa menetelmää. Tulevissa koulutuksissa on huomioitava perusteellisemmin se, että näyttöön perustuvan menetelmän käsite on vielä tuore suhteessa sosiaalityön käytäntöihin, toisin kuin vaikkapa terveydenhuollossa.

Sosiaalityöntekijöiden ja esihenkilöasemassa työskentelevien kokemukset koulutuksen annista poikkesivat jonkin verran toisistaan, sillä esihenkilöasemassa työskentelevät eivät kokeneet hyötyvänsä sisällöistä yhtä paljon kuin suoraa asiakastyötä tekevät sosiaalityöntekijät. Tätä osallistujien kokemusta voidaan jatkossa hyödyntää pyrkimällä huomioimaan esihenkilöasemassa työskenteleviä räätälöidymmin, esimerkiksi järjestämällä osa työhajauksista heille erillisenä ryhmänä ja näin mahdollistamalla kollegiaalisen tuen saaminen esihenkilöasemassa toimivien erityisiin kysymyksiin.

7.5 Johtopäätökset

Sitä, miten hyvin väkivaltaa kokeneita lapsia onnistutaan lastensuojelun sosiaalityössä nykytilanteessa auttamaan, on hankalaa arvioida. Lastensuojelu on vain yksi väkivaltaa kokeneita lapsia auttava taho ja sen toimintamahdollisuudet ovat monella tapaa riippuvaisia muiden toimijoiden kuten varhaiskasvatuksen, koulun, perheneuvolan, lasten- ja nuorten psykiatrian, poliisin sekä lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköiden toiminnasta. Lastensuojelun onnistumiseen auttamistehtävässä, jossa on kyse lapseen kohdistuvasta väkivaltaepäilystä, vaikuttaa esimerkiksi se, miten nopeasti väkivaltaepäilystä on ilmoitettu ja toisaalta, miten nopeasti ja laadukkaasti sen selvittäminen etenee muiden tahojen toimesta.

Yksi mittava puute laajemman kuvan saamisessa lastensuojelun sosiaalityön työskentelemisestä lapsiin kohdistuvan väkivallan parissa, liittyy tietopohjan nykytilaan ja siihen, ettei esimerkiksi lastensuojeluilmoitusten taustasyitä tilastoida kansallisella tasolla. Tällä hetkellä ei ole mahdollista muodostaa käsitystä siitä, minkä verran väkivaltaan liittyviä lastensuojeluilmoituksia vastaanotetaan ja mikä määrän suhde on esimerkiksi poliisille ilmoitettuihin lapsiin kohdistuviin väkivaltaepäilyihin.

Teija Karttunen ja Johanna Hietämäki (2014, 321) ovat sosiaalityön tiedonkäyttöä pohtiessaan osuvasti sanoittaneet olettamuksena olevan, että käytännön työn muodot ja tulokset heijastavat työn tekemisen tietoperustaa. Niin kansainvälisessä kuin suomalaisessakin tutkimuksessa ja selvityksissä, samoin kuin käsillä olevan työpäpaperin taustalla olevassa kyselyssä, nousee esiin viitteitä väkivaltaan liittyvästä hankaluudesta lastensuojelun sosiaalityössä (esim. Jaakola 2020, 92, 95, 138; Paasivirta ym. 2022, 5; Haarakangas 2018; Bae ym. 2010; Ellonen ym. 2015; Munro 2005). Tutkimuksesta välittyy kuva jopa jonkinlaisesta väkivallan sivuuttamisesta ja lasten väkivaltakokemusten merkityksellistämisen lastensuojelun sosiaalityössä näyttää olevan epäsuhdassa turvallisuusaspektin lisäksi myös väkivaltakokemusten haitallisuutta käsittelevän tutkimustiedon kanssa. Tutkimuksissa lapsiin kohdistuva väkivalta on nimetty merkittävimmäksi ehkäistävissä olevaksi lapsuusiän psykiatrisen sairastavuuden riskitekijäksi, koska sen yhteys lasten- ja nuorisopsykiatriseen sairastavuuteen ja lapsuus- ja aikuisiän ongelmiin on todettu niin vahvaksi (Teicher & Samson, 2016).

Tässä selvityksessä tutkimusperustainen tieto ja näyttöön perustuvat toimintatavat, kuten lapsen haastatteluinen strukturoitua haastattelurunkoa soveltamalla, näyttävät tuovan sosiaalityöntekijöille varmuutta väkivallan äärellä työskentelemiseen. Näyttöön perustuvien menetelmien tuomiseen sosiaalityön kentälle liittyy jännitteitä ja niiden on nähty esimerkiksi uhkaavan asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden kohtaamista ja sosiaalityöntekijän ammatillista autonomiaa (Niemi 2014, 302–303). Lapset ja väkivalta -lisäkoulutuksen intressinä on kuitenkin vastata ruohonjuuritason tiedontarpeisiin ja tuoda tutkimustietoa ja tutkimusnäytön kautta toimiviksi todettuja menetelmiä muun sosiaalityön tekemisen

ja siellä käytettävän tiedon rinnalle ja tueksi, jotta väkivaltaa kokeneiden lasten tilanteisiin tehtävät interventiot olisivat tasalaatuisempia ja vaikuttavampia.

Palauteyhteenvedosta kertynyt tieto kannustaa jatkamaan lastensuojelun sosiaalityön kehittämistä laajempien toimintamallien rinnalla myös erityisiin tietoihin ja taitoihin keskittymällä. Sosiaalityössä kuitenkin sitä, mikä ylipäättään on keskeisen tiedon ja taidon asemassa, sekoittaa useat tekijät. Ensinnäkään sosiaalityöntekijän roolin suhteen ei ole täysin jaettua yhteisymmärrystä siitä, millainen on sosiaalityöntekijän oma panos psykososiaalisen muutostyön tekijänä tai rajoittuuko rooli asiakkaiden tarpeiden tunnistamiseen, palveluihin ohjaamiseen ja asiakkaan tilanteen kehittymisen seuraamiseen etäämmältä (Aaltio & Isokuorti 2021). Toiseksi sosiaalityöllä ei ole omaa täsmällistä, tieteellistä tietoperustaa (esim. Payne 1996). Näiden epämääräisyyksien vuoksi lastensuojelun sosiaalityön kehittämisessä yhtenä toimivana lähtökohtana näyttäytyy tiedollisten ja taidollisten elementtien paikantaminen käytännön tekemisen ja tutkimustiedon vuoropuhelusta käsin.

LÄHTEET

- Aaltio Elina & Isokuortti Nanne 2019: Systemisen lastensuojelun toimintamallin ydinelementit. Kuvaus asiakastason ydinelementeistä, tavoitteista ja toimintamekanismeista. Työpaperi 33/2019. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Aaltio Elina & Isokuortti Nanne 2021: Lastensuojelun tutkimusperustan vahvistamisen haasteita ja mahdollisuuksia. Kasvun tuki -aikakauslehti 2/2021. Osoitteessa: <https://kasvuntuki.fi/aikakauslehti/julkaisut/kasvun-tuki-aikakauslehti-2021/aaltio-isokuortti/>
- Arnkil Tom Erik & Heino Tarja: Pirulliset ongelmat opettavat. Teoksessa: Haverinen Riitta, Kuronen Marja, Pösö Tarja (toim.) 2014: Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 283–300
- Asen Eia & Fonagy Peter 2017: Mentalizing Family Violence Part 1: Conceptual Framework. Family Process 56 (1), 6-21
- Bae Hwa-ok, Solomon Phyllis L & Gelles Richard, White Tammy 2010: Effect of Child Protective Services System Factors on Child Maltreatment Rereporting. Child Welfare 89 (3) 33–55
- Flinck Aune & Paavilainen Eija: Ylisukupolvisen lasten kaltoinkohtelun ehkäiseminen lasten ja perheiden palveluiden haasteena. Teoksessa: Nousiainen Kirsi, Petrelius Päivi & Yliruka Laura 2016: Puheista tekoihin! Ylisukupolvisien ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpaperi 20/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Forsman Sinikka 2010: Sosiaalityöntekijät jaksaminen ja jatkaminen lastensuojelussa. Henkilökohtaisen ja muodollisen uran rajapinnoilla. Tutkimushankkeen loppuraportti. Tampereen yliopisto.
Osoitteessa: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/65571/978-951-44-8155-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Eia Asen & Peter Fonagy 2017: Mentalizing Family Violence. Part 1: Conceptual Framework.
- Ellonen Noora (toim.) 2013: Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 20. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
- Ellonen Noora, Pösö Tarja & Peltonen Kirsi 2015: Äidit ja lapsiin kohdistuva väkivalta. Kyselytutkimuksen tulosten pohdintaa. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015): 1
- Erens Brenda, Otgaar Henry, de Ruiter Corine, van Bragt Danique, Hershkowitz Irit 2021: The NICHD interview protocol used by Dutch child protection workers: Effects on interview style, children's reported information and susceptibility to suggestion. The Netherlands Organization for Health Research and Development 36 (1), 7–18
- Ervast Sari & Tulensalo Hanna 2006: Sosiaalityötä lapsen kanssa – Kokemuksia lapsikeskeisen tilanearvion kehittämistä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8/2006.
- Fadjukoff Mari & Harrikari Timo 2020: Epäily lapsen kohdistuneesta rikoksesta – esilletulo ja ilmoittaminen poliisille. Yhteiskuntapolitiikka 85 (2020): 1
- Forsberg Hannele 1998: Perheen ja lapsen tähden. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Haarakangas Tanja 2018: Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto.
- Haverinen Riitta, Kuronen Marja, Pösö Tarja (toim.) 2014: Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino.
- Heino Tarja 2013: Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy, 84–107

- Holopainen Outi, Lyytikäinen Tuija, Niskanen Henna: Selvittelevä haastattelu. Teoksessa: Hyvärinen Sauli & Pösö Tarja (toim.) 2018: Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hultmann Ole, Broberg Anders, Axberg Ulf, Eriksson Maria & Iversen Clara 2020: Användbarhet och genomförbarhet av en strukturerad risk- och skyddsintervju med våldsutövande pappor. Ersta Sköndal Bräcke Högskola.
- Hyvärinen Sauli & Pösö Tarja (toim.) 2018: Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS – kustannus.
- Jaakola Anne-Mari 2020: Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland. No 229. Väitöskirja. Itä-Suomen yliopisto. Jyväskylä: Grano Oy.
- Julin Essi 2021: Lapsiin kohdistuva väkivaltarikostutkinta. Vanhempien näkökulma. Tampereen yliopiston väitöskirjat 451. Joensuu: PunaMusta.
- Kalland Mirjam 2022: Lapsi tarvitsee myötämielisyyttä – miten vanhemmat ja varhaiskasvatus voivat hyödyntää mentalisaatiota? Tutkijan ääni 3.6.2022. Helsingin Yliopisto. Osoitteessa: <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/varhaiskasvatus/lapsi-tarvitsee-myotamielisyutta-miten-vanhemmat-ja-varhaiskasvatus-voivat-hyodyntaa-mentalisaatiota> viitattu 9.9.2022
- Karttunen Teija & Hietämäki Johanna: Tiedon käytön kysymyksiä ja haasteita sosiaalityön asiakastyössä. Teoksessa: Haverinen Riitta, Kuronen Marja, Pösö Tarja (toim.) 2014: Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 320–336
- Keiski Pia 2018: Perheväkivaltaa käyttäneen naisen minuus. Realistinen synteesi perheväkivaltakäyttäytymisen vähenemiseen tähtäävän intervention vaikutuksista. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis 2362.
- Keränen Eija 2021: Kuka auttaa lasta? Miten lastensuojelussa työskennellään lapsiin kohdistuvissa väkivaltaepäilyissä, jos rikosoikeudellista näyttöä lapseen kohdistuvasta väkivallasta ei saada. Kirjallinen lopputyö. Oikeuspsykologianerikoistumiskoulutus2019–2021. Osoitteessa: <https://legalpsy.fi/wp-content/uploads/2021/08/Eija-Kera%CC%88nen-1.pdf>
- Korkman Julia 2008: Lasten haastattelu hyväksikäyttötapauksissa. Teoksessa Pekka Santtila & Ghitta Weizmann-Henelius (toim.): Oikeuspsykologia. Edita. 456–484
- Lamponen Tuuli 2022: Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko lastensuojelun sosiaalityöntekijän työnä. Tampereen yliopisto. Väitöskirja. Osoitteessa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2509-1>
- Lappalainen Mari & Varvas Laura 2022: Keitä ovat perhesosiaalityön ja lastensuojelun avoimuuden asiakkaat?: Asiakkuuden kriteerien määrittäminen ammattilaisten perusteluissa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Lehtinen Miia & Rossi Maria (toim.) 2022: Käsi- kirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaan. Helsinki: Grano Oy.
- Meins Elizabeth & Arnott Bronia 2007: Attachment and mind-mindedness. Links Between Antenatal Attachment Representations, Postnatal Mind-Mindedness, and Infant Attachment Security: A Preliminary Study of Mothers and Fathers. Department of Psychology University of Durham.
- Misso Dave, Schweitzer Robert, Dimaggio Giancarlo 2019: Metacognition: A potential mechanism of change in the psychotherapy of perpetrators of domestic violence. Journal of Psychotherapy Integration, 29(3), 248–260
- Muukkonen Tiina & Tulensalo Hanna 2004: Koh- taavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1.

- Niemelä Pauli & Hämäläinen Juha 2001: Työuupumuksen ehkäisy ja lievittäminen sosiaalialan asiantuntijatehtävissä. Kolmen interventiomallin kokeilu ja arviointi. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 25. Kuopio: Kuopion yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos
- Niemi Petteri: Näyttöön perustuvan käytännön sosiaalialalle soveltamisen Tieteenfilosofiset perusteet. Teoksessa: Haverinen Riitta, Kuronen Marja, Pösö Tarja (toim.) 2014: Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Tampere: Vastapaino, 301-319
- Nousiainen Kirsi, Petrelius Päivi & Yliruka Laura 2016: Puheista tekoihin! Ylisukupolvisten ongelmien ehkäiseminen lastensuojelussa ja perhe- ja sosiaalipalveluissa. Työpäpaperi 20/2016. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Oranen Mikko (toim.) 2001: Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Ensi- ja Turvakotien liiton julkaisu 30. Helsinki: Nykypaino Oy
- Paasivirta Annukka, Holmi Laura, Ståhlberg Miia, Laajasalo Taina 2022: Uskalla nähdä: lapsiin kohdistuvan henkisen väkivallan tunnistamisen ja puuttumisen haasteet ammattilaisten silmin. Tutkimuksesta tiiviisti-julkaisu. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu- ja, Tutkimuksesta tiiviisti.
- Pajulo Marjukka, Salo Saara & Pyykkönen Nina 2015: Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 131 (11): 1050–7
- Payne Malcolm 1996: What is Professional Social Work? Birmingham: Venture.
- Piippo Sisko 2022: Lähisuhdeväkivallan kohtaamisen rakenteet, käytännöt ja toimijuus sosiaalityössä. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies. No 282. Itä-Suomen yliopisto.
Osoitteessa:
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-4627-0>
- Pohjola Anneli 1999: Moniammatillinen asiantuntijuus. Teoksessa Virtanen, Päivi (toim.) Verkostoituva asiakastyö. Tampere: Kirjayhtymä Oy ja Lastensuojelun keskusliitto
- Regehr Cheryl, Stern Susan & Shlonsky Aron 2007: Operationalizing Evidence-Based Practice: The Development of an Institute for Evidence-Based Social Work. Research on Social Work Practice, 17, 408–416
- Ruuska Pepita 2020: Mentalisaatioteoria lisää ymmärrystä muutoksen vaikeuteen ja hitauteen psykoterapiassa. Psykoterapia (2020), 39 (1)
- Saarinen Arttu, Blomberg Helena, Kroll Christian 2012: Liikaa vaadittu? Sosiaalityöntekijöiden kokemukset työnsä kuormittavuudesta ja ristiriitaisuudesta Pohjoismaissa. Yhteiskuntapolitiikka 77 (4), 403–418
- Heli Siltala, Tomomi Hisasue, Johanna Hietämäki, Juhani Saari, Taina Laajasalo, Martta October, Hanna-Leena Laitinen, Jani Raitanen 2022: Lähisuhdeväkivallasta aiheutuva palveluiden käyttö ja kustannukset Terveys-, sosiaali- ja oikeuspalveluissa. Valtioneuvoston kanslia Helsinki 2022. Osoitteessa:
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-385-2>
- Sprecher Eva, Li Elizabeth, Sleed Michelle, Midgley Nick 2022: Trust me, we can sort this out: a theory-testing case study of the role of epistemic trust in fostering relationships. Qualitative Research in Psychology. Vol 19 (2022) 4, 1117-1142
- Sundell Knut, Soydan Haluk, Anttila Sten, Tengvall Karin 2009: From Opinion-Based to Evidence-Based Social Work: The Swedish Case. Research on Social Work Practice. Vol. 20, 6
- Systeeminen toimintamalli lastensuojelussa. Osoitteessa:
<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/systeeminen-toimintamalli-lastensuojelussa> viitattu 27.9.2022

Talentia 2021: Lastensuojelutyöntekijöiden työhyvinvointi Pohjois-Pohjanmaalla. Raportti jäsenkyselyn tuloksista. Talentia Pohjois-Pohjanmaa ry.

Teicher Martin, Samson Jacqueline, Anderson Carl, Ohashi Kyoko 2016: The effects of childhood maltreatment on brain structure, function and connectivity. Nature Reviews Neuroscience volume 17, 652–666

Toivonen Virve-Maria & Monica Fagerlund 2021: Rikosprosessin kesto lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:3 Osoitteessa:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162701/VNTEAS_2021_3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

viitattu 9.9.2022